

Autor: dr Marta Götz

Niemcy w przededniu 20 rocznicy zjednoczenia – wciąż różnice?

Noblista Günter Grass w jednym z ostatnio udzielonych wywiadów przyznał, że w jego oczach zjednoczenie Niemiec dokonało się... "jedynie na papierze"¹. Ma wymiar prawny, ale niestety nie znajduje pełnego odbicia w rzeczywistości. Jedność nie została osiągnięta. Utrzymujące się dysproporcje w poziomie życia i znaczne różnice w wartości podstawowych wskaźników ekonomicznych, zwłaszcza na rynku pracy (34 000 młodych Niemców migrujący co roku do części zachodniej), świadczą o tym wyraźnie. Takie rozczarowanie dotychczasowymi osiągnięciami w przededniu 20. rocznicy zjednoczenia wymaga refleksji.

Historia dwóch krajów

G. Grass nawiązuje w swojej wypowiedzi do koncepcji konwergencji, oznaczającej w najprostszym ujęciu procesy zbieżności i stopniowego upodabniania się integrujących gospodarek. Przypadek zjednoczonych Niemiec, z perspektywy naukowej, stanowi swoiste laboratorium oferujące wyjątkowe warunki badań nad tym zagadnieniem².

Termin zjednoczenie Niemiec (*Deutsche Wiedervereinigung*) oznacza unifikację Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Republiki Federalnej Niemiec w jeden organizm państwowy³. Zapoczątkowane w Polsce w ramach ruchu Solidarność, procesy demokratyzacji krajów

Nr 28 / 2009
23'11'09

INSTYTUT ZACHODNI
im. Zygmunta Wojciechowskiego
Instytut Naukowo-Badawczy,
Poznań

Redakcja:
Joanna Dobrowolska-Polak
(redaktor naczelny),
Marta Götz,
Piotr Cichocki

¹ Dost. *unity has been achieved but only on paper*, za DPA, wywiad dla Die Zeit, 22.02.2009

² C. Buch, Preface – *What Went Wrong in East Germany and What Can Be Done?*, A Collection of Kiel Working Papers, No.1, Kiel Institute, January 2007

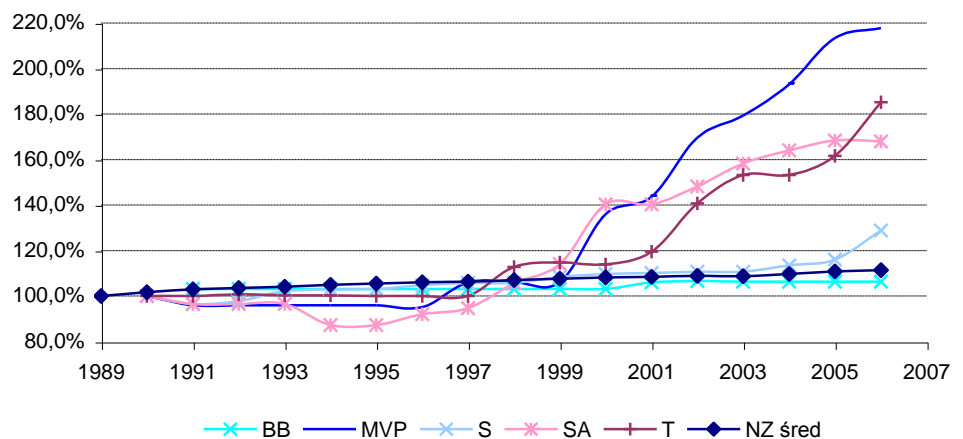
³ W artykule oznaczenia Niemcy Zachodnie (NZ) i Niemcy Wschodnie (NW) odnoszą się odpowiednio do 11 starych i 5 nowych krajów związkowych.

w Europie Środkowo-Wschodniej w 1989 roku były przyczyną nasilenia się tendencji zjednoczeniowych obu niemieckich państw. Nie kwestionując wymiaru solidarnościowego i historycznego zwraca się uwagę, że koszt zjednoczenia to 1,5 biliona euro jakie Niemcy Zachodnie przekazały do 2004 r. nowym krajom związkowym w celu dostosowania wschodniemieckiej gospodarki i infrastruktury do poziomu zachodniego. Rozważania na temat stopniowego upodabniania się obu części Republiki Federalnej należałoby zacząć od najczęściej obecnej w debacie publicznej kwestii infrastruktury (kapitału fizycznego) i sfery społecznej.

„Blühende Landschaften ...”

Tuż po upadku muru kanclerz RFN H. Kohl, w płomiennych mowach, podkreślając historyczną doniosłość zjednoczenia Niemiec, obiecywał mieszkańcom wschodnich krajów związkowych dosłownie „kwitnące krajobrazy”. Dziś po latach można stwierdzić, że rozbudził w ten sposób nadzieje nie tyle na poprawę sytuacji, co wręcz na szybkie dokonanie skoku cywilizacyjnego nowych krajów związkowych. Obietnic Kohla, jeśli idzie o infrastrukturę drogową rzeczywiście dotrzymano, o czym świadczyć może rozmach podejmowanych inwestycji (wykres 1).

Wykres 1. Drogi szybkiego ruchu – indeksy jednopodstawowe o stałej podstawie (1989=100)

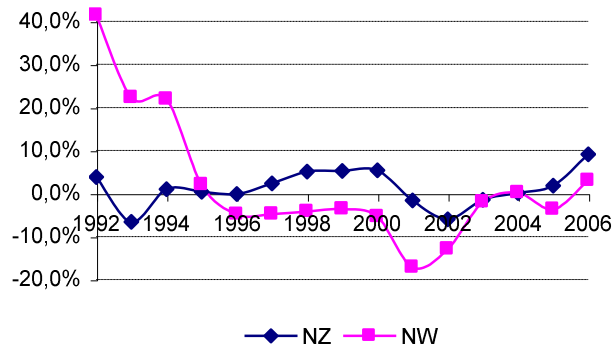
Legenda: BB = Brandenburgia, MVP = Meklemburgia Pomorze Przednie, S = Saksonia, SA =Saksonia Anhalt, T = Turyngia, NZ śred. – wartość średnia dla 11 starych krajów związkowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat, Regional Statistic. pozyskane 22.01.2009

Długość dróg ekspresowych (*motorways*) w nowych krajach związkowych w 2006 r. wzrosła w stosunku do 1990 r. od niecałych 7% w Brandenburgii do ponad 117% w Meklemburgii -Pomorzu Przednim. W tym okresie średni przyrost dla Niemiec Zachodnich wyniósł 11%. Imponujące, zwłaszcza w początkowym okresie, były inwestycje dokonywane w celu pozyskania trwałych środków produkcji, podwyższenia wartości majątku nierzeczowego i poprawiające jakość użytkowanych gruntu.

Wykres 2. Inwestycje brutto w cenach bieżących, roczne przyrosty (%), lata 1992-2006)

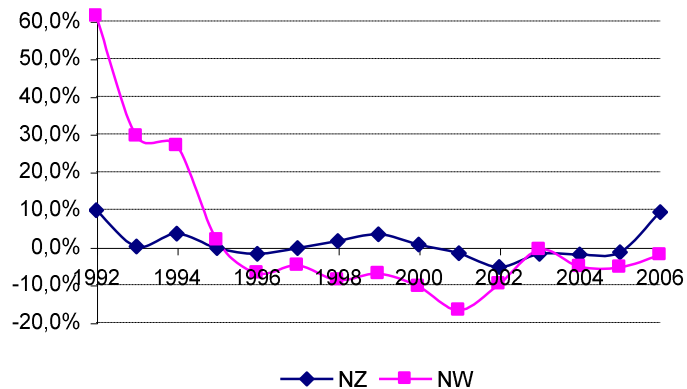
Źródło: Opracowanie własne na podstawie VGRL pozyskane 23.01.2009

Stopy wzrostu tej kategorii w Niemczech Zachodnich i Wschodnich uległy niemal zrównaniu w 1995 r. i ponownie w 2004 r. (wykres 2). Niepokoi fakt, że ta pozytywna dynamika bardzo wysokich wzrostów z lat 1992-1994 została nie tylko zahamowana, ale od 1995 r. do połowy 2005 r. przyjmowała wartości ujemne, co oznaczało spadki nakładów inwestycyjnych brutto.

W latach 1992-1994 roczne przyrosty inwestycji brutto ponoszonych na infrastrukturę budowlaną obejmującą nakłady na budynki mieszkalne i niemieszkalne, mosty, drogi i lotniska wynosiły odpowiednio 61,2%, 29,4% i 26,9% (wykres 3). Niestety począwszy od 1995 r. wartości nakładów ponoszonych na tę kategorię malały z roku na rok.

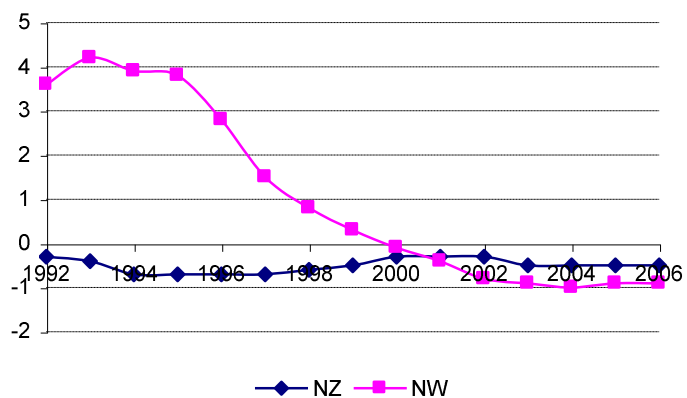
Wykres 3. Inwestycje budowlane w cenach bieżących, roczne przyrosty (%), lata 1992-2006)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie VGRL pozyskane 23.01.2009

Kategoria brutto nie informuje jednak o rzeczywistym stopniu unowocześniania infrastruktury, którego przybliżeniem może być stopa modernizacji. Zestawia ona wydatki inwestycyjne netto, tj. uwzględniające amortyzację (spadek wartości kapitału rzeczowego) z wartością brutto abstrahującą od malejącej w czasie wartości majątku. Wskaźnik ten informuje, jaka część majątku nie został jeszcze poddana odpisom amortyzacyjnym (wykresy 4 i 5).

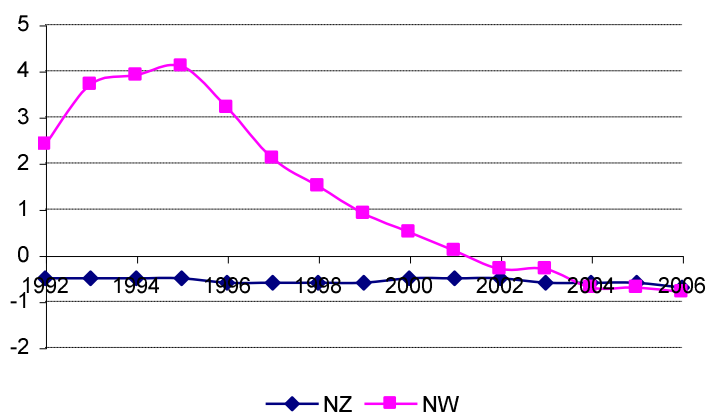
Wykres 4. Stopa modernizacji majątku produkcyjnego i budowlanego (1992-2006)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie VGRL pozyskane 23.01.2009

Wykres 5. Stopa modernizacji w budownictwie (1992-2006)

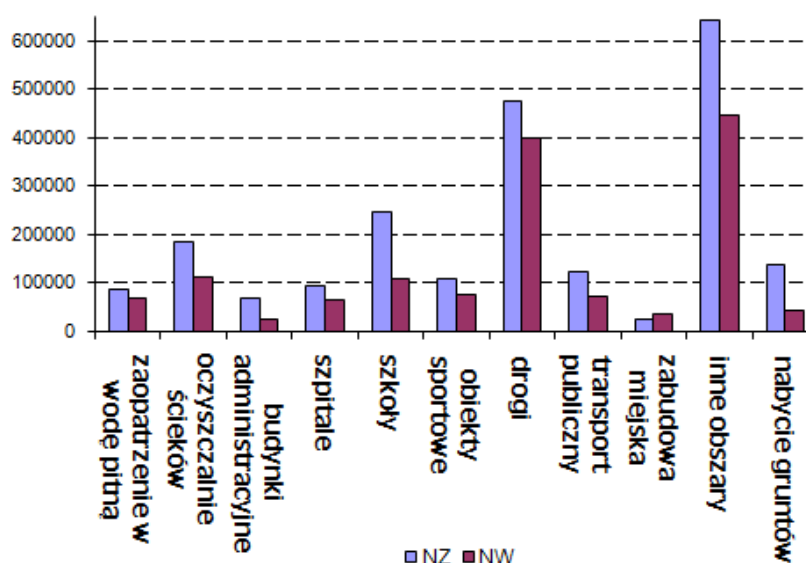
Źródło: Opracowanie własne na podstawie VGRL pozyskane 23.01.2009

Ujemne wartości wskaźnika modernizacji obserwowane począwszy od 2000 r. i 2001 r. (w przypadku budowli) sugerują, że majątek uległ amortyzacji, a nowe inwestycje nie były dokonywane w odpowiedniej skali (por. wykresy 2 i 3). I choć infrastruktury w Niemczech Wschodnich nie można określić teraz jako nowej, to ponoszone w minionych latach nakłady zdecydowanie pozwoliły na rozbudowanie majątku produkcyjnego i poprawę infrastruktury budowlanej. Porównanie wartości tego wskaźnika między Niemcami Wschodnimi i Zachodnimi zarówno dla zbiorczej kategorii inwestycji, jak i inwestycji budowlanych pozwala stwierdzić, że faktycznie procesy modernizacji zostały we wschodnich krajach związkowych przeprowadzone na szeroką skalę. W latach 1992-2000 środki trwałe produkcji i infrastrukturę budowlaną określić można było jako nową, tj. taką, która nie została jeszcze poddana odpisom amortyzacyjnym. Pewnym potwierdzeniem znacznej poprawy sytuacji infrastrukturalnej wschodnich Niemiec są także najnowsze dane dotyczące planów inwestycji komunalnych w starych i nowych krajach związkowych⁴. Według informacji Niemieckiego Instytutu Urbanistyki do 2020 r. nakłady na nowe przedsięwzięcia komunalne będą w Niemczech Zachodnich przewyższały środki przeznaczane na ten cel w części wschodniej, nie tylko w wymiarze bezwzględnym, ale także przy uwzględnieniu powierzchni (wykres 6).

⁴ *Die Studie der Kommune*, Wirtschaftswoche, nr 51, 15.12.2008.

Wykres 6. Inwestycje komunalne szacunki na lata 2006-2020 w NZ i NW (euro na km²)⁵.

Źródło: Opracowanie na podstawie VGRL pozyskane 23.01.2009 i danych *Deutsches Institut für Urbanistik*

Na konieczność zintensyfikowania inwestycji infrastrukturalnych w starych krajach zwrócił uwagę minister w nowym koalicyjnym rządzie P. Ramsauer⁶.

“Good bye Lenin” ?

Według badań z 2005 r. cytowanych przez *Centrum für Angewandte Politik*, 6% Niemców chciałoby odwrócenia biegu historii negując tym samym korzyści ze zjednoczenia. 15% w części wschodniej i 8% w zachodniej deklaruowało rozczarowanie i niezadowolenie z faktu unifikacji Republiki Federalnej. Na pytania dotyczące przyszłości 30% obywateli byłej NRD odpowiedziało, że spodziewa się wyrównania poziomów życia za około 10 lat; 43% było bardziej sceptycznych orzekając, że czas niezbędny w tym względzie wynosi co najmniej 20 lat, a 23% przyznało, że w ogóle wątpli w możliwości pełnej konwergencji standardu życia.

Bilans przed 20. rocznicą obalenia muru berlińskiego nie wypada dobrze ani na wschodzie, ani na zachodzie Niemiec. Z sondażu instytutu badania opinii publicznej Forsa ze stycznia 2009 r., wynika,

⁵ NW obejmują w tym przypadku także Berlin

⁶ *Infrastruktur: Ramsauer fordert Aufholprogramm für den Westen*, Wirtschaftswoche 31.10.2009

że mniej niż połowa obywateli dawnej NRD uważa, że żyje im się lepiej niż przed 20 laty. Obecnie tylko 39 % mieszkańców wschodniej części Niemiec, ocenia swą sytuację jako lepszą niż w 1989 r., a jedna osoba na cztery jest przekonana, że jej sytuacja jest gorsza niż przed 1989 r. Uzyskane rezultaty wskazują, że zarówno Niemcy ze wschodu, jak i z zachodu skarżą się na brak sprawiedliwości społecznej. Jedni i drudzy oczekiwali bowiem od zjednoczenia Niemiec znacznie więcej.

Opinia publiczna na zachodzie uważa, że zmusza się ich do płacenia rachunków za winy systemu komunistycznego części wschodniej, podczas gdy mieszkańcy nowych krajów związkowych czuje się wciąż obywatelami drugiej kategorii. Wyraźne są też tendencje do gloryfikowania okresu NRD. Mitologizując tamte czasy, mieszkańcy wschodnich Niemiec zdają się jednak zapominać o wszelkich trudnościach i niewygodach życia w reżimie komunistycznym.

Trudna ocena

Nadrabianie zaległości przez Niemcy Wschodnie i stopniowe upodabnianie się obu części Republiki Federalnej jest widoczne w przypadku infrastruktury, ale nie dokonało się w wymiarze społecznym. Mur psychologiczny istnieje wciąż w umysłach obywateli.

Do ambiwalentnych wniosków prowadzi też spojrzenie z innej perspektywy. Odwołując się stanu wyjściowego gospodarki byłej NRD trudno nie dostrzec niewyobrażalnego wręcz postępu jakiego dokonano. Dochód w 2005 r. wzrósł ponad dwukrotnie w stosunku do wartości z 1991 r.. Porównując jednak sytuację Niemiec Wschodnich z poziomem referencyjnym, czyli Niemcami Zachodnimi wciąż widoczna jest luka. Według *Institut für Wirtschaftsforschung* (Ifo) z Monachium, w 2004 r., około 20% ludności wschodnich krajów związkowych było bezrobotnych, płace osiągnęły 75%, a wydajność pracy – dwie trzecie wartości zachodnioniemieckiej. Dodatkowo stopa wzrostu gospodarczego (roczne przyrosty PKB) była o połowę niższa od tej notowanej w Niemczech Zachodnich.

Ocena dokonań okresu pozejednoczeniowego zależy niewątpliwie od przyjętej perspektywy. Paradoksalnie jednak, rozbudzone na początku nadzieje prawdopodobnie utrudniły

późniejszy rzetelny odbiór zachodzących procesów. W opinii ekspertów pesymizm Niemców ze wschodu jest wynikiem świadomego negowania faktów, nostalgii za NRD oraz wygórowanych oczekiwań.

Proces unifikacji byłej NRD jak dotąd się nie zakończył, a gospodarka nowych krajów związkowych pełna jest kontrastów⁷. Proces konwergencji po okresie szybkich postępów w pierwszych latach po zjednoczeniu, utknął w martwym punkcie. Dziś oceniany jest, zarówno pozytywnie, jak i negatywnie, ale nie słychać już tak kontrowersyjnych określeń jak „Supergau – Deutsche Einheit”⁸. Z jednej strony nadal istnieje bardzo wysokie bezrobocie, młoda i wykształcona siła robocza poszukuje zatrudnienia w Niemczech Zachodnich, w wielu miastach pustoszeją całe osiedla (głównie w Brandenburgii), trudna jest sytuacja finansowa krajów i gmin. Z drugiej zaś strony, ludność realizuje poziom życia, który był nieosiągalny za czasów NRD, poprawiła się sieć drogowa i komunikacyjna, zmodernizowany został aparat produkcyjny większości przedsiębiorstw, poprawie uległ stan środowiska naturalnego, Niemcy ze wschodnich krajów związkowych otrzymali wszystkie instytucje potrzebne do rozwoju gospodarki rynkowej⁹. 20 lat po upadku muru wypowiedzi na temat konsekwencji gospodarczych zjednoczenia są znacznie bardziej stonowane, a cały dotychczasowy proces zjednoczeniowy streszcza najlepiej stwierdzenie „wiele dokonano, wiele wciąż pozostaje do zrobienia”¹⁰.

---

⁷ U. Ludwig, H.-U. Brautzsch, R. Grunert, I. Haschke, B. Loose, *Ostdeutsche Wirtschaft 2002 und 2003: Schwäche wird überwunden*, „Wirtschaft im Wandel” 2002, Nr. 9, s. 248 – 258; A. Albach, *Blühende Landschaften? Ein Beitrag zur Transformationsforschung*, Discussion Papers FS IV 98 – 4, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Berlin 1998, s. 1 – 38. w J. Czech Rogosz, *Gospodarka Wschodnich Niemiec w 12 lat po Zjednoczeniu. Niedokończony proces unifikacji gospodarczej* – wybrane problemy, <http://www.konferencja.edu.pl/ref8/pdf/pl/Czech-Rogosz-Katowice.pdf> pozyskane 18.11.2008

⁸ U. Müller, *Supergau-Deutsche Einheit*, Rowohlt, Berlin 2005 za: materiały IWH Halle i IFO Monachium

⁹ J. Czech Rogosz, op.cit

¹⁰ J. Ragnitz, S. Scharfe, B. Schwirtz, *Bestandsaufnahme der Wirtschaftlichen Fortschritte im Osten Deutschlands 1989-2008*, Gutachten im Auftrag der INSM GmbH Köln, Dresden Juli 2009

Nr 28 / 2009

INSTYTUT ZACHODNI
im. Zygmunta Wojciechowskiego
Instytut Naukowo-Badawczy,
Poznań

ul. Mostowa 27 A,
61-854 Poznań,
tel. 061/852 76 91,
fax 061/852 49 05,
e-mail: izpozpl@iz.poznan.pl,
www.iz.poznan.pl

CZASOPISMA INSTYTUTU ZACHODNIEGO:

- „Przegląd Zachodni”
- „WeltTrends. Zeitschrift für internationale Politik”
- „Siedlisko. Dziedzictwo kulturowe i tożsamość społeczności na Ziemiach Zachodnich i Północnych”
- „Biuletyn Instytutu Zachodniego”

NOWOŚCI WYDAWCZNICZE INSTYTUTU ZACHODNIEGO:

- M. Rutowska, Lager Główna. Niemiecki obóz przesiedleńczy na Główniej w Poznaniu dla ludności polskiej (1939-1940), Poznań 2009;
- Transformacja w Polsce i Niemczech Wschodnich. Próba bilansu, red. A. Sakson, Poznań 2009;
- Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością, red. A. Sakson, Poznań 2008;
- B. Koszel, Polska i Niemcy w Unii Europejskiej. Pola konfliktów i płaszczyzny współpracy, Poznań 2008;
- P. Cichocki, Wybrane problemy badań nad tożsamością europejską, „Zeszyty Instytutu Zachodniego” nr 53/2009;
- B. Koszel, Integracja Turcji z Unią Europejską z perspektywy RFN, „Zeszyty Instytutu Zachodniego” nr 52/2009;
- I. Romiszewska, Banki niemieckie w Unii Europejskiej, „Zeszyty Instytutu Zachodniego: nr 51/2009, Poznań 2009;
- J. Kiwerska, Osłabione mocarstwo. Pozycja USA w świecie po ośmiu latach prezydentury George’a Busha, „Zeszyty Instytutu Zachodniego” nr 50/2008, Poznań 2008;
- P. Kubiak, Początki wielkiej koalicji w Niemczech (2005), „Zeszyty Instytutu Zachodniego” nr 49/2008, Poznań 2008;
- M. Götz, Czynniki wzrostu gospodarczego związane z wiedzą. Niemcy na tle Unii Europejskiej, „Zeszyty Instytutu Zachodniego” nr 48/2008, Poznań 2008.

